

ORG. İZZETTİN ÇALIŞLAR'IN TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ GEN. İZZETTİN CALISLAR'S ACTIVITIES IN THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY

Yüksek Lisans Öğ. Hande ARAZ TEKİN*
Amasya Üniversitesi
hande.araz.tekin@gmail.com

Öz

1912-1913 Balkan, 1914-1918 Birinci Dünya ve 1919-1922 İstiklal Savaşlarında Türk ordusunda uzun yıllar önemli hizmetlerde bulunmuş olan İzzettin Çalışlar, vatanperverliği ve üstün başarıları dolayısıyla birçok madalya ve takdirname ile ödüllendirilmiş bir asker ve devlet adamıdır. Büyük Taarruz sonrası İzmir'de bulunduğu sırada Askerî Mahkeme Üyeliğinde bulunmuş ve İkinci Meclise girerek 1923-1924 yıllarında Aydın milletvekilliği yapmış fakat Mustafa Kemal Paşa'nın ordu-siyaset ayrımını getirmesiyle birlikte askerlik mesleğini tercih ederek milletvekilliğinden istifa etmiştir. 22 Kasım 1933 tarihinde 2.Ordu komutanlığına tayin edilmiş olan İzzettin Bey, bu görevini sürdürürken 20 Aralık 1939'da emekliye ayrılmıştır. Sivil hayatında ise 1940-1946 yılları arasında VI. ve VII. dönem Muğla ve 1947'de VIII. dönem Balıkesir milletvekili olarak mecliste görev yapmıştır.

Şahsiyeti ve askerî başarıları, İzzettin Çalışlar'ın milletvekili olarak görev yaptığı süreçteki faaliyetlerini de oldukça önemli kılmaktadır. Bu çalışmada, araştırma yapılan çalışmanın konusu hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi meclis tutanakları taranarak elde edilen bilgiler ışığında İzzettin Bey'in siyasi

faaliyetleri, mecliste söz alışları ve ülke sorunlarına bakış açısı incelenecektir. Meclisteki faaliyetlerine bakıldığında İzzettin Çalışlar'ın, çoğunlukla askerî konular üzerinde durmuş olsa da eğitim ve sağlık hizmetlerinin önemine de sıklıkla değindiği aynı zamanda bayındırlık faaliyetlerini yakından takip ederek, ticaret ve sanayi atılımlarını da desteklediği, dolayısıyla askerî görevlerinde olduğu kadar sivil hayatında da memleket çıkarlarını gözettiği görülmektedir. Yapılan çalışma neticesinde İzzettin Çalışlar'ın çeşitli konularda meclise taktır (önerge) ve teklifler sunduğu kadar söz alarak konuşma yaptığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İzzettin Çalışlar, TBMM, Aydın, Balıkesir, parlamento, çok partili hayat.

Abstract

Izzettin Calislar, who served in the Turkish army in the 1912-1913 Balkan Wars, the 1914-1918 World War I and the 1919-1922 War of Independence for many years, was a soldier and a statesman who was awarded many medals for his patriotism and outstanding achievements. After the Great Offensive, when he was in Izmir, he was a member of the court martial and entered the 2nd Parliament and served as a member of parliament for Aydın during the years 1923-1924. However, after Mustafa Kemal Pasha had imposed an order to choose between army and politics, he resigned from his duty and returned to the army. On November 22, 1933, Izzettin Calislar, who was appointed commander of the Second Army, retired on December 20, 1939. Between the years 1940-1946, he served as a member of parliament for Mugla during the sixth and seventh period and then for Balıkesir in 1947 during the eighth period of the parliament.

His personality and military achievements also make his activities at the parliament highly important in his capacity as a member of parliament. The current study looks at his speeches at the parliament, and his way of looking at the main issues of the country in light of the information obtained from the parliamentary minutes at the Grand National Assembly of Turkey. Judging by his activities at the parliament, it can be seen that even though he often focused on military issues, he also dealt with a variety of issues on education and healthcare services, followed up closely on activities in public services and supported trade and industrial developments. Therefore, he served the best interests of the country in his civil life as well as his military life. All in all, he made speeches and proposals at the parliament

Keywords: Izzettin Calislar, Grand National Assembly Of Turkey, Aydın, Balıkesir, parliament, multi-party life.

Giriş

1882 yılında Yanya'da dünyaya gelen İzzettin Çalışlar, Osmanlı Devleti'nin en sancılı günlerinde önce Balkan Muharebesi'nde görev almış ardından Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısına istinaden, Birinci Dünya Harbi süresince Çanakkale ve Kafkas Cephelelerinde kendisinin kurmay başkanlığını yaparak sık sık övgülerine mazhar olmuştur. 1920 yılına gelindiğinde Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketine katılmak amacıyla 1 Temmuz 1920 tarihinde Mudanya'ya geçmiş(Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1949: 220) ve Millî Mücadele boyunca; Uşak (Ağustos 1920), Gediz (Ekim 1920), Birinci İnönü (Ocak 1921), İkinci İnönü (Mart 1921) muharebelerinde 23. ve 61.Tümen Komutanlığı, Sakarya (Haziran-Eylül 1921) ve Büyük Taarruz (Ağustos- Eylül 1922) muharebelerinde ise 1. Grup ve 1. Kolordu Komutanlığında bulunmuştur (Çalışlar, 2009: 3; Süslü & Balcıoğlu, 1999: 136). 1922 yılında Tümgeneral olmuş ve ek görev olarak İzmir Askerî Valiliği yapmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 030.10.64.430.6, 1923). Ardından 1923'de İzmir Askerî Mahkeme Üyeliğinde bulunmuştur.

Siyasî hayatına II. Dönem Aydın milletvekili olarak başlamışsa da Mustafa Kemal Paşa'nın ordu-siyaset ayrımını getirmesi ile askerlik mesleğini tercih ederek milletvekilliğinden istifa etmiştir (TBMM Albümü (1920-2010), 2010: 453). 20 Haziran 1925'te 3. Ordu Komutanı olarak tayin edilmiş, 1926'da Korgeneral, 1930'da Orgeneral olmuştur (Süslü & Balcıoğlu, 1999: 136). 22 Kasım 1933'te ise 2. Ordu Komutanı olarak tayin edilmiştir (BCA, 030.11.1.83.43.2, 1933). Bu görevini sürdürmekte iken 20 Aralık 1939 tarihinde emekliye ayrılmıştır (Cumhuriyet: 23.12.1939). Sivil hayatında ise 1940-1946 yılları arasında VI. (BCA, 030.10.76.501.7, 1940) ve VII. Dönemlerde Muğla ve VIII. Dönem Balıkesir Milletvekili seçilmiştir (BCA, 030.10.77.507.19, 1947). Aynı zamanda 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Savunma Komisyonu üyeliğinde bulunmuştur (Çufalı, 2012: 524-530-536).

1951 yılında İstanbul'da vefat etmiş olan İzzettin Çalışlar'ın hayatı boyunca Türk milletinin bağımsızlığı adına verdiği

mücadeleyi ve bu mücadelenin en çetin günlerinde, şartların zorluğuna rağmen askerine ve milletine ne kadar güvendiğini kendi eliyle gün gün tuttuğu notlar ve günlüklerden anlamaktayız. Bu günlük ve notlar torunu İzzeddin Çalışlar tarafından “*Org. İzzettin Çalışlar’ın Anılarıyla Gün Gün Saat Saat İstiklal Harbi’nde Batı Cephesi*”, “*On Yıllık Savaşın Günlüğü*” ve “*Atatürk ile İki buçuk Yıl*” adlarıyla derlenerek okuyucuya sunulmuştur.

Yukarıda özetle verildiği gibi 1906 yılında mezun olduğu Harp okulundan itibaren Mustafa Kemal Paşa’nın hem silah arkadaşı hem de fikrî destekçisi olmuş olan İzzettin Çalışlar’ın, Osmanlı Devletinden Cumhuriyet’e giden uzun ve çalkantılı süreci kendi deneyimleri üzerinden olabildiğince objektif bir şekilde anlattığı, ilgili döneme ışık tutan günlüklerinin yanı sıra siyasî hayatındaki faaliyetleri de oldukça ilgi çekicidir. Bu çalışmada İzzettin Çalışlar’ın milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki faaliyetlerinden yola çıkarak takrirleri ve konuşmaları üzerinde durulacak, ülke sorunlarına bakış açısı ve bu sorunlara getirdiği çözüm önerileri incelenecektir.

362

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi II. Dönem Faaliyetleri

Siyasî hayatına 17.07.1923 tarihinde yapılan seçimlerde 348 oy alarak II. Dönem Aydın milletvekili olarak başlayan İzzettin Çalışlar, seçim mazbatasının 12.08.1923 tarihinde onaylanması ile Meclis çalışmalarına başlamıştır. Bu dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kısa süre yer almış olan Çalışlar, Aydın milletvekili olarak görev yaptığı sırada 31.10.1924 tarihinde milletvekilliğinden istifa ederek askerlik mesleğine geri dönmüştür (Öztürk, 1995: 115).

1.1. Teklifleri

İzzettin Çalışlar, Aydın milletvekili olarak Meclis’te görev yaptığı süre içinde fazla aktif olmamakla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarında çözülmesi gereken sorunlardan biri olan eşkiyalık faaliyetleri ile mücadele etmek amacıyla, Eşkiyanın tarzı te’dibi ve yataklık edenler hakkında bir kanun teklifi vermiştir. Söz konusu kanun teklifi Çalışlar’ın istifasından sonra Meclis’te gündeme geldiğinden ve 18.10.1923 tarihli İzale-i Şekavet Kanunu ile İzzettin Bey’in kanun teklifindeki amacı gerçekleştirilmiş

olduğundan teklif hakkında tartışmaya gerek duyulmadığına dair hazırlanan Adliye Encümeni mazbatasını yapılan oylama sonucu kabul edilmiştir (TBMMZC, Cilt 5. 1924: 472).

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi VI. ve VII. Dönem Faaliyetleri

20.12.1939 tarihinde askerlik mesleğinden emekli olan İzzettin Çalışlar, 18.03.1940 tarihinde mazbatasını onaylanarak (Çalışlar: E.T. 13.06.2021) Türkiye Büyük Millet Meclisi 13.04.1939-15.01.1943 tarihleri arasındaki VI. Döneminde Muğla milletvekili olarak Meclis çalışmalarına başlamıştır. Bu dönem Meclis'te fazla aktif olmayan İzzettin Bey'in bir konuşması bulunmaktadır.

1943 yılı seçimlerinde 374 oy alarak Türkiye Büyük Millet Meclisi 08.03.1943- 14.10.1946 arasındaki VII. Dönemde de Muğla'yı temsil etmiş olan İzzettin Bey, 15.03.1943 tarihinde mazbatasının onaylanmasının ardından Meclis faaliyetlerine başlamıştır (Çalışlar: E.T. 13.06.2021). Bu dönem çeşitli konularda on sekiz konuşma yapmıştır.

2.1. Takrirleri (Önergeleri)

İzzettin Çalışlar'ın, bu başlık altında ele aldığımız Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Muğla milletvekili olarak görev aldığı 1940-1946 yıllarını kapsayan dönemde uygulanan ekonomik politikalar sıklıkla tartışmalara neden olmuştur. Hükümet, II. Dünya Harbinin sonuna kadar savaş dışında kalma politikası izlemiş olsa da askeri, siyasi ve iktisadî önlemler almak zorunda kalmıştır (Aydın, 2019: 413). Bu yıllar özellikle savaş ekonomisinin olumsuz koşullarının etkisinin hissedildiği yıllar olmuştur (Boratav, 2005: 81). Bu nedenle Çalışlar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi VI. ve VII. dönemlerinde üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biri de iktisadî meseleler olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 11 Ağustos 1941 tarihinde asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkındaki kanun dolayısıyla askerlikten tecil olunanlardan alınacak bir miktar para hakkında söz alan İzzettin Bey, *"Tecil olunanlar meyanında talebe de vardır, sonra bu fevkalade ahval dolayısıyla işlerinde bililtizam kalmak üzere tecil olunan amele ve*

küçük sanatkâr sınıfından birçok kimselerde vardır, ocaklarda çalışan amele vardır, demiryollarında ve deniz teşkilatında çalışanlar mevcuttur. Şimdi bunlarda da bu senelik beş lira alınacak mıdır?” şeklindeki ifadesinin ardından belirlenen ücretin alınması durumunda bu kesim tecilli askerlerin oldukça mağdur olacaklarını belirtmiştir (Cumhuriyet: 12.08.1941). Askerlikten tecil olunan dar gelirli kimselerin mağduriyet yaşamamaları için söz konusu maddeye, “*memurlardan olduğu gibi, 50 liraya kadar ücret sahibi olanlardan alınmaz*” şeklinde bir fıkra ilave edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak madde herhangi bir değişikliğe uğramadan aynen kabul edilmiştir (TBMMZC, Cilt 20. 1941: 110-113). Çalışlar, daha sonra söz konusu kanuna ek madde olarak köylerde ve kasabalarda yapılacak imece yardımının yörenin kendi yardım ve kuvvetiyle yapılamaması halinde devlet vesaiti ile de imkân nispetinde yapılması üzerine bir takrir sunmuş, kendisinin bu takriri yapılan oylama sonucu kabul edilmemiştir (TBMMZC, Cilt 20. 1941: 114-115). İzzettin Bey’in üzerinde durduğu bu hususlar incelendiğinde toplumun her kesiminden vatandaşın gündelik yaşamını kolaylaştıracak çözümler üreterek bu kimselerin haklarının yasalar çerçevesinde korunması için çaba gösterdiği görülmektedir.

12 Temmuz 1944 tarihli İstanbul Teknik Üniversitesi hakkında kanun dolayısıyla söz alan İzzettin Çalışlar, İstanbul Teknik Üniversitesi gibi yüksek mühendis yetiştiren bir kurumda harp sanayi mühendislerinin de yetiştirilebilmesi için üniversite dâhilinde bir fakülte teşkil edilmesine yönelik söz konusu kanunun 3. Maddesine ek olarak bu hususta bir takrir sunmuş, İzzettin Bey’in bu takriri yapılan oylama sonucu nazarı dikkate alınmamıştır (TBMMZC, Cilt 12. 1944: 69).

28 Nisan 1944 tarihinde ise Subaylar Heyeti Terfi Kanununun 11. maddesinin değiştirilmesi ve 4554 sayılı kanuna ek kanun layihası hakkında söz alan Çalışlar, konuşmasına söz konusu kanunun kurmay yüzbaşılardan kıtada buldukları süreyi azaltmak için geldiğini söyleyerek başlamıştır. Kurmay subayların ordunun sevk ve idaresi için gerekli kabiliyeti ancak kıta hizmeti sırasında kazandığını söyleyen Çalışlar, kıtada bulunulacak sürenin azaltılmasını doğru bulmadığını belirtmiş, söz konusu kanunda

kurmay subayların durumlarında hiçbir değişiklik yapılmamasına yönelik bir takrir veren İzzettin Çalışlar'ın bu takriri yapılan oylama sonucunda nazarı dikkate alınmamıştır (TBMMZC, Cilt 9. 1944: 279-280-281).

2.2. Konuşmaları

Hükümetlerin belirli bir süreyi kapsayacak şekilde tasarladığı, gelir ve giderleri türlerine göre ayırarak ayrıntılı bir şekilde ele aldığı çizelge olan bütçeler; sağlık, milli eğitim, milli savunma ve bayındırlık gibi alanlarda izlenecek yol konusunda da ipuçları vermektedir (Kınalı, 2009: 7). İzzettin Çalışlar da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev aldığı süre içinde bütçe görüşmelerinde sıklıkla söz alarak düşüncelerini dile getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplum hayatının diğer alanlarında olduğu gibi bayındırlık alanında da ihtiyaçların giderilmesi için ciddi hamleler yapılmaya çalışılmıştır (Evsile, 2018: 81). Bayındırlık Bakanlığı 1944 yılı bütçesi görüşmelerinde söz alan dönemin Muğla milletvekili İzzettin Çalışlar da konuşmasına Cumhuriyet dönemi bayındırlık ve imar faaliyetlerinden bütün memleketin yararlandığını söyleyerek yapılan hizmetleri takdir eden sözlerle başlamış ancak yapılan imar faaliyetlerinin henüz yeterli seviyede olmadığını da altını çizmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkenin pek çok yerinden tarım alanlarının açılması ve sıtma ile mücadele etmek için bataklıkların kurutulması talepleri gelmeye başlamış (Evsile, 2018: 93), İzzettin Çalışlar, kendisinin de bu hususta ricada bulunmak istediğini belirterek Muğla'daki halkın sağlığını tehdit eden Köyceğiz ve Esen çayı bataklıkları ile Milas ilçesinin Tekfurambarı köyü civarındaki bataklıkların vakit kaybedilmeden kurutulması gerektiğini belirtmiştir (TBMMZC, Cilt 10. 1944: 304- 305).

İzzettin Çalışlar'ın üzerinde önemle durduğu konulardan biri de eğitim-öğretim meseleleri olmuş, Millî Eğitim Bakanlığı 1944 yılı mali bütçesi münasebetiyle yaptığı konuşmasında ülkedeki eğitim seviyesinin geldiği noktadan ve eğitim alanında yapılan çalışmalardan memnun olduğunu dile getirmiştir. 1940-1948 yılları arasında ülkenin çeşitli yerlerinde 21 tane Köy Enstitüsü açılmış, bu dönem Muğla ve çevresinden ilk giden öğrenciler

Kızılçullu (İzmir) Köy Enstitüsünde eğitim görmüşlerdir (Çolak, 2001). Konuşmasının devamında bu öğrencilerin ulaşım imkânlarının yetersizliği nedeniyle oldukça zorluk çektiklerini belirten İzzettin Bey, Muğla ilinde henüz Köy Enstitüsü bulunmadığını söyleyerek burada da bir Köy Enstitüsü açılmasını bakanlıktan özellikle talep etmiştir (TBMMZC, Cilt 10. 1944: 282-284).

1946 yılı Ticaret Bakanlığı bütçesi münasebetiyle yapılan görüşmede, dönemin Ticaret Bakanına Muğla ilinin önemli bir ihtiyacı hakkında maruzatta bulunmak istediğini belirterek söz alan İzzettin Bey, öncelikle lastik sorununa değinerek Muğla ilinin demiryollarına uzaklığı nedeniyle tüm taşıt işlerini otomobil ve kamyonla yapmak mecburiyetinde olduğunu fakat Muğla'ya tahsis olunan lâstiklerin yeterli gelmediğini ifade etmiştir (Ulus: 28.12.1945). Bu durumun temelde ticaret hayatına tesir ettiğini zira yine demiryollarına uzaklık sebebiyle kamyon nakliyatına muhtaç olduğunu ancak lastiksizdik nedeniyle işlemeyen kamyonlarla tacirin satın aldığı malları naklettiremediğinden zarara uğradığını vurgulamıştır. Ardından sözü Marmaris ve Bodrumda yapılmakta olan süngercilik faaliyetlerine getiren Çalışlar, süngerciliğin millî bir sanat ve millî bir iş olduğunu belirterek tarihsel süreç içinde hangi noktaya geldiğinden kısaca bahsetmiş ve son dönemlerde sünger ihracatının¹ artık yapılamamakta olduğuna dikkat çekerek vatandaşlarının şikâyetlerini Meclis'e taşımıştır. Süngercilere bu hususta yardım edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çalışlar, *"Birde süngercilerin borçlandıkları paralara karşılık bankalara vermeleri lazım gelen faiz taksitlerini biraz uzatsınlar daha iyisi süngerlerini sattıkları zaman ödenmek üzere kendilerine imkân temin etsinler"* ifadeleriyle süngercilik sanatı konusuna Bakanlık tarafından müdahale edilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir (TBMMZC, Cilt 20.1945: 539- 540).

---

¹ Süngercilik ve Sünger İhracatı hakkında detaylı bilgi için bk., Sıtkı Yürekli, *20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye Cumhuriyeti'nde Süngercilik ve Sünger İhracatı*, Akdeniz İİBF Dergisi, Cilt:2 Sayı: 24 Yıl: 2012, s. 33-61.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal madalyası ve takdirname ile ödüllendirilmiş değerli bir komutan olan İzzettin Çalışlar (Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1949: 220), 1946 yılı Millî Savunma Bakanlığı bütçesi üzerine yaptığı konuşmasına Türk ordusunu selamlayarak başlamış ve askerlikten ayrılmadan önce yenilmez olarak adlandırdığı bu orduyu bugünde aynı şekilde tanımladığını söylemiştir. İzzettin Çalışlar'ın bu sözleri mecliste bravo sesleri ile karşılık bulmuştur. Güçlü bir devletin güçlü bir orduya sahip olması gerektiği görüşünde olan Çalışlar, önceki senelere kıyasla 1946 yılı Milli Savunma Bakanlığına ayrılan 150 milyon liralık ödeneğin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Son yıllardaki nüfus artışına da dikkat çeken Çalışlar, askerlik hizmeti iki sene olarak kabul edildiği için askere alınan gençlerin sayısının da artacağını altını çizmiş, bu askerlerin talim ve terbiyesinin aksamaması ve beslenmesinden kısılmaması için bu ödeneye ek 115 milyon lira olan olağanüstü hal tahsisatının Milli Savunma Bakanlığı'nın normal bütçesi içine girmesi gerektiğini belirtmiştir. Bütçenin tertibatı hakkında da konuşan İzzettin Bey, tahsisatın daha önceki yıllarda yapıldığı gibi kara, deniz, hava, askerî fabrika ve haritalara ayrı ayrı tanzim edilmesi gerektiğini böylece vaziyetleri hakkında daha iyi fikir edilebileceğini söylemiştir (TBMMZC, Cilt 20. 1945: 234-237).

İzzettin Çalışlar, 1946 yılı Bayındırlık Bakanlığı bütçe kanunu tasarısı ve bütçe komisyon raporu görüşmelerinde de söz alarak uzun bir konuşma yapmıştır. Burada özellikle demiryolları inşası üzerine yaptığı konuşma Meclis'teki birkaç vekilin tepkisini çekmiştir. Bayındırlık faaliyetlerinden her fırsatta övgüyle bahsederek yapılan hizmetleri takdir eden Çalışlar, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hızlı ilerlemelerin yaşandığı demiryollarının eskiye nazaran hayatı oldukça kolaylaştırdığını birkaç örnekle açıklayarak, memleketin her vilayetini demiryolları ile birbirine bağlanmak arzusunun taşıdığını ancak öncelikle daha fazla önem arz eden hatların tespit edilerek ödeneklerin oraya tahsis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Bu bağlamda Maraş milletvekili Rasih Kaplan'ın, ön plana alınması gereken hattın Manavgat'a kadar uzatılarak Akdeniz'e

bağlanması düşünülen Ankara- Konya demiryolu hattı olması gerektiğine işaret eden sözlerine değinen İzzettin Çalışlar, bu düşünceye katılmadığını belirterek öncelikle tamamlanması gereken hattın 1943 yılı itibarıyla demiryolu inşasına devam edilmekte olan Elâzığ-Van hattı ve Diyarbakır - Cizre hatları (TBMMZC, Cilt 10. 1944: 135) olması gerektiği vurgulamış, Orta Anadolu'yu Akdeniz'e bağlamak için en uygun yerin ise elverişli coğrafi yapısı nedeniyle Fethiye olduğu söylemiştir. Son olarak Bakanlıktan demiryolu inşaat programında nasıl bir sıra takip edileceği konusunda önceden aydınlatmaları gerektiğini talep ederek demiryolları hakkındaki sözlerine son vermiştir (TBMMZC, Cilt: 20. 1945: 380-381-382).

İzzettin Bey'in konuşmasının ardından Konya milletvekili Hasan H. Karagülle ve Kahramanmaraş milletvekili Rasih Kaplan Beyler kendisinin mütalâalarına cevap vermek için söz almıştır. İstiklal mücadelesinde yaşanan olayların Ankara'yı Akdeniz'e bağlamanın önemini göstermiş olduğuna vurgu yaparak, Millî Mücadele yıllarında Türk ordusunda görev almış olan İzzettin Çalışlar'dan yörenin durumunu iyi bildiği için demiryolu konusunda destek beklediklerini belirtmişlerdir (TBMMZC, Cilt 20. 1945: 391, 394-395).

İzzettin Çalışlar, Muğla ilinin eğitim alanında yaşadığı sıkıntıları sıklıkla Meclis gündemine taşımış, 1946 yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde son dönemde açılan köy okullarının ve teknik okulların fazlalığından gurur duyduğunu belirtmekle birlikte köy okullarının bazı köylere olan uzaklığı nedeniyle öğrencilerin çok zorluk çektiğini, bu soruna Millî Eğitim Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının el birliği ile bir çözüm getirebileceğini belirtmiştir (Ulus: 23.12.1945). Ardından sözü Muğla'da açılan Erkek Sanat Okulu'na getiren Çalışlar, bu okulun da uzaklık sebebiyle enstitü haline getirilmesini rica etmiş ve konuşmasını Bakanlıktan Bodruma da bir ortaokul açılması talep ederek sonlandırmıştır (TBMMZC, Cilt 20. 1945: 298-300). İzzettin Bey'in belirttiği gibi 1944-1945 öğretim yılında henüz ortaokul bulunmayan Bodrum'a ilk ortaokul 21 Ekim 1949 tarihinde açılmıştır (Konya, 2013: 51).

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi VIII. Dönem Faaliyetleri

İzzettin Çalışlar, 1947 yılında yapılan seçimlerde 181.324 oy alarak (Çalışlar: E.T. 13.06.2021) Türkiye Büyük Millet Meclisi VIII. Döneminde Balıkesir milletvekili olarak 18 Nisan 1947 tarihinde Meclis'te and içmiş ve görevine başlamıştır (TBMMZC, Cilt 5. 1947: 51). Bu dönemde *Milli Savunma Komisyonu'nda* görev alan İzzettin Bey, çeşitli konularda on yedi konuşma yapmıştır.

3.1. Takrirleri (Önergeleri)

Türkiye için oldukça sıkıntılı geçen II. Dünya Harbi yıllarında, dönemin hükümetleri tarafından ülkenin olası bir savaş durumuna hazır olması için alınan önemli tedbirlerden biride Milli Korunma Kanunu olmuştur. Milli Korunma Kanunu için hazırlıklar 1939 yılı Aralık ayında başlamış olmakla birlikte 18 Ocak 1940 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine gelmiştir. Nihayetinde 26 Ocak 1940 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Aydın, 2019: 426). Bu dönem ülkenin içinde bulunduğu ekonomik güçlükler nedeniyle dar gelirli kesimin korunması önemli bir mesele olarak ortaya çıkmış, bu hususta ihtiyaç sahibi kesim “ kiracılar” olarak görülerek kira denetimi uygulanmaya başlamıştır. 1940 yılında yürürlüğe giren Milli Korunma Kanununun 30. Maddesi ile Hükümet, konut kiralarını dondurmuştur (Bulut, 2020: 2631). Kira denetimi uygulamasının devam ettiği süreç içinde 30. madde üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmış olsa da kira bedellerinin sabitlenmesi meselesi uzun yıllar kamuoyunu meşgul etmiş, kira bedelleri üzerindeki sınırlandırmanın kaldırılmamasına özellikle mülk sahipleri tepki göstermiştir. Bu durum Türkiye Büyük Millet Meclisinde de tartışmalara neden olmuştur (Bulut, 2020: 2627-2631).

Vatandaşın devlete olan güveninin zedelenmemesi ve haklarının korunmasına adına verdiği mücadeleyi bu dönem de sürdürmüş olan İzzettin Çalışlar, 1947 yılında Milli Korunma Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun münasebetiyle söz almıştır. Ev sahipleri ve kiracılar arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle toplumsal huzursuzluğa sebep olan bu meseleye değinerek, hayatları sahip oldukları taşınmaz

mallara bağı olan mal sahiplerinin de en az kiracılar ve düşük gelirli kademeler kadar korunmaya ihtiyacı olduğuna dikkat çekmiş ve 5020 sayılı kanunun taşınmaz mal sahiplerine yeteri kadar mülkiyet hakkı tanımadığı gibi yeni yapılacak değişikliğin bu insanları daha da zor durumda bırakacağını belirterek birinci maddenin ikinci fıkrasının kaldırılması yönünde bir önerge vermiştir (Ulus: 17.10.1947). Ancak İzzettin Bey'in önergesinin okunmasına gerek kalmamıştır, zira Bursa milletvekili Abdurrahman Konuk Bey'in birinci maddenin reddini teklif eden tavrı sonucunda oy çokluğuyla birinci madde reddedilerek ikinci madde birinci madde olarak arz edilmiştir (TBMMZC, Cilt 6. 1947: 216-217-226).

Türk ordusunda uzun yıllar görev alarak memleketine hizmet etmiş olan İzzettin Çalışlar'ın üzerinde hassasiyetle yaklaştığı bir diğer konuda askerî meseleler olmuştur. Bu hususta tespit ettiği sorunları sıklıkla Meclis'e taşımış ya da görüşlerini bildirerek çözümlerine katkı sağlamaya çalışmıştır. İzzettin Çalışlar'ın söz konusu hassasiyetine, 4 Haziran 1947 tarihinde Genel Kurul'da görüşülen 30 Haziran 1930 tarihli Jandarma Kanununun 12. Maddesinin değiştirilmesine yönelik hazırlanan tasarı hakkında ilk sözü olarak yaptığı konuşma önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çalışlar, ilk olarak bu tasarı ile jandarma sınıfında geniş bir yenilik ve inkılap yapılmış olacağından madde ile ilgili daha geniş bir açıklama yapılmasını istemiştir. İzzettin Bey'in talebi üzerine söz konusu tasarı hakkında daha geniş bilgi vermek için kürsüye gelen İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in ilçelerdeki teğmen ve yüzbaşı rütbesindeki jandarma subaylarının staja tabii tutulmalarına gerek duymadıklarını ve Binbaşı ve daha üst rütbedeki subayların buldukları bölgelerdeki askeri kıtaların tatbikat ve manevralarına askeri eğitimlerini alacaklarını belirttiği açıklamasının ardından tekrar söz alan Çalışlar, jandarma subaylarından sadece üst rütbelerinin ordu ile ilişkilerinin korunmasının yeterli görülmesine karşı çıkmış ve bunun faydadan çok zarar getireceğini savunmuştur. Sözlerini, Harp Okulu'ndan mezun olan bir jandarma subayının yalnız ilçe ve bucaklarda görev yapmasının subayın askerlik bilgisi ve inzibat ruhunu çok gevşetir ifadeleriyle destekleyen Çalışlar, "Arz ettiğim sebeplerden

dolayı ordu kıta stajına yalnız üsteğmenlerin ve teğmenlerin gönderilmemesi maksadı temin edeceğinden tasarının bu suretle tadilini teklif ve rica eylerim” sözleriyle bu konuda bir takrir sunmuş; yapılan oylama sonucu önergesi kabul edilmemiştir. Ardından maddenin aynen kabul edilmesi oylanmış ve oy çoğunluğuyla madde aynen kabul edilmiştir (TBMMZC, Cilt 6. 1947: 19-21, 27-28, 31).

Bir süredir tartışılmakta olan Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığına bağlanması konusunda 19 Nisan 1949 tarihinde Bakanlar Kurulunun kabul ettiği *Milli Savunma Bakanlığı'nın kuruluş ve Görevlerine Dair* Kanun tasarısı 20 Nisan 1949 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilmiş ve Milli Savunma Komisyonu'nda bazı değişiklikler yapılarak 24 Mayıs günü Genel Kurula sevk edilmiştir. Bu tasarı ile daha önce Başbakanlığa bağlı olan Genelkurmay Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığına bağlanmakta, Genelkurmay Başkanı ise Bakanlar Kurulu tarafından atanması belirtilmektedir. Aynı zamanda Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerinin Milli Savunma Bakanlığına bağlı olmakla birlikte kuvvet komutanları ile ordu müfettişleri ve diğer orgeneral ve oramirallerin Genelkurmay Başkanının görüşü alınarak Milli Savunma Bakanının teklifi ile Bakanlar Kurulu kararınca atanacağı belirtilmekteydi (Çufalı, 2012: 103,104).

Genel Kurul'da söz konusu kanun tasarısı hakkında ilk görüşmeler 28 Mayıs 1949 tarihinde başlamış, tasarı hakkındaki ilk sözü Balıkesir Milletvekili İzzettin Çalışlar almıştır (Çufalı, 2012: 105). Çalışlar, 28 Mayıs 1949 tarihinde yaptığı konuşmada, Genelkurmay Başkanlığının Millî Savunma Bakanlığına bağlanması hususuna taraftar olduğunu ancak bilhassa Millî Savunma Bakanlığı'nda mevcut olan ve bakanlık tarafından idare edilen bütün teşkilatın Genelkurmay Başkanlığı emrine verilmesine muhalif olduğunu belirtmiştir. Tasarının bu şekilde kabul edilmesi halinde bir Milli Savunma Bakanlığı olmayacağını, bütün işlerin Genelkurmay Başkanlığı tarafından idare edileceğinin de altını çizmiştir. Ardından Genelkurmay Başkanlığının vazifelerini sıralamış ve getirilecek yeni sorumluluklarla birlikte bu kurumun iş yükünün fazlasıyla artacağını ifade etmiştir. Orduyu Kara ve Deniz kuvvetleri

Komutanlıklarına ayırmaya da karşı olan Çalışlar, burada ki esas amacın Millî Savunma teşkilatını tümüyle Genelkurmay Başkanlığına bağlamak olduğunu iddia etmiştir. Tasarının özellikle 1. Maddesi üzerinde büyük tartışmalar yaşanmış bu tartışmalara daha çok Meclisin asker kökenli üyeleri katılmıştır. İzzettin Çalışlar da tasarının 1. Maddesinin, “*Milli Savunma Bakanlığı barışta harp kuvvetlerinin komutasını haiz olan Genelkurmay Başkanlığını ve müsteşarlık idaresindeki dairelerini ihtiva eder. Bu teşkilat ordu kuruluş kadrolarında gösterilir*” şeklinde değişmesi için bir takrir sunmuş ve yapılan oylama sonucu önergesi göz önüne alınmamıştır (TBMMZC, Cilt 19. 1949: 1010-1012, 1026; TBMMZC, Cilt 19. 1949: 1061-1073). Yapılan tartışmaların ardından Milli Savunma Bakanı Müsteşarının asker olması zorunluluğu kaldırılmış, bu değişiklik haricinde Kanunun tümü yapılan oylama sonucu kabul edilmiştir (TBMMZC, Cilt 19. 1949: 1074-1078; Çufalı, 2012: 109).

Halktan yana bir tutum sergilediğini her fırsatta gösteren İzzettin Çalışlar, 26 Mayıs 1949 tarihinde Emekli Sandığı Kanunu münasebetiyle söz almış ve sözlerine emekliye ayrılan yurttaşlar hakkında bir maruzatta bulunacağını belirterek başlamıştır. Söz konusu yurttaşların maaşlarının ve durumlarının çok kötü olduğunu ve zamanında orduya hizmet etmiş çok değerli emekli komutanların durumlarının da aynı şekilde verilen maaşların eskiye nazaran az olması dolayısıyla kötüleştiğini ifade etmiştir. Bu sorunların çözümü için iki yol düşündüğünü söyleyen Çalışlar, evrakı düzgün olanların 45.madde hükmüne tabi tutulmalarını veya bu kadar az maaş alacakları için en azından vergiden muaf tutulmaları gerektiğini söylemiştir. Teklif ettiği bu iki şekle göre iki ayrı takrir vermiştir. Ardından okunan iki önergesi de geri çevrilmiştir (TBMMZC, Cilt 19. 1949: 902).

3.2. Konuşmaları

1949 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçesi münasebetiyle söz alan İzzettin Çalışlar, Türk ordusunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin güven ve takdirine layık olduğunu ve ordunun bu konuda çok çalıştığını ifade ettikten sonra ordudaki terfi ve kadrolar hakkında da bazı noktalara kısaca değinerek açıkta kalan generallerin görevlendirileceği bir yer bulunamadığını ayrıca

tayinleri yapılan üst düzey görevlilerin maaşlarını alamadıklarını söylemiş bu muamelenin şimdiye dek hiç görülmemiş olduğunu da açıkça belirtmiştir. Bu nedenle orduda tayin, terfi ve maaşların ıslah edilmesini talep etmiştir. Askerî birliklerin iskânı meselesine de kısaca değinen Çalışlar, birçok birliğin köylerde yerleşmiş olduğunu bu durumdan köylerinde etkilendiğini söyleyerek bu gibi mevkilerde askerlerin barınması ve istirahati için binalar inşa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMMZC, Cilt 16. 1949: 514-517). Bu noktada, askerlik meselelerine titizlikle yaklaşan İzzettin Bey'in, askerlerin haklarının korunması hususunda ki kararlı tavrını sürdürdüğü bir kez daha görülmektedir.

İzzettin Bey, bu dönem de birçok farklı konuda söz alarak düşüncelerini dile getirmiş, memleket meselelerini yakından takip ederek devlet kurumlarının işleyişinde gördüğü sorunlar üzerinde yapıcı eleştirilerde bulunmuştur. Söz konusu eleştirilerinden birini 11 Şubat 1949 tarihinde Maaş kanununa ek 4379 sayılı kanunun ikinci maddesinin değiştirilmesi ve geçici maddeler eklenmesi hususunda yapan Çalışlar, askerlikte geçen zamanın memuriyet süresine nasıl ve ne zaman ekleneceği hakkındaki bu kanunun uygulanmasında gördüğü aksaklıkları üzüntüyle gözlemlediğini söylemiştir. Askerlikte geçen sürenin kanunun kabul ettiği gibi zamanında hesaplanmayarak, terfileri geciktirilen bu memurların terfi ettirildikten sonra da terfi derecelerine göre maaşlarının Maliye Bakanlığınca kabul edilmediğini ve verilmediğini ifade etmiştir. Bu gençlerin oldukça mağdur vaziyette olduğunu belirten İzzettin Bey, bu mağduriyetin giderilmesi için Dışişleri ve Maliye Bakanlarının bir an önce görüşmeleri gerektiğini ifade etmiştir (TBMMZC, Cilt 16. 1949: 110-112).

1949 yılı Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak, temsil ettiği Balıkesir'de pamuk yetiştirilebilecek arazilerin ve geniş hayvan sürülerinin bulunduğu dikkat çeken Çalışlar, bu bölgeye dokuma fabrikası kurmanın yöre halkının refahını arttıracacağı gibi memleket içinde oldukça faydalı olacağını söylemiştir. Hükümetin şeker fabrikalarını arttırma politikasına da değinen İzzettin Çalışlar, Balıkesir'in Susurluk bölgesine yapılması planlanan şeker

fabrikasının yalnızca Balıkesir'e değil Bursa iline bağlı bölgelere de oldukça fayda sağlayacağını söyleyerek söz konusu fabrikanın bir an evvel kurulması gerektiğine işaret etmiştir (TBMMZC, Cilt 16. 1949: 765-766).

Adaletin sağlanması ve vatandaşın haklarının korunması hususundaki kesin tavrını çeşitli vesilelerle her fırsatta gösteren İzzettin Çalışlar, Adalet Bakanlığı ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü 1950 yılı bütçeleri görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmasında, Balıkesir ilinde bulunan zeytinliklerin paylaşımına dikkat edilmediğinden bazı kişilerin eline haksız yere fazla miktarda zeytin ağacı geçtiğini belirtmiş, bölgedeki zeytinliklerin kadastro sununun yapılması suretiyle belirlenebilecek olan bu fazla zeytin ağaçlarından geçim sıkıntısı yaşayan veya yeterli miktarda zeytinliği olmayan kimselerin de faydalanması sağlanacağından adaletin tesis edilmesi için Bakanlığın bu hususta harekete geçmesini rica etmiştir (TBMMZC, Cilt 24. 1950: 567-568).

İzzettin Bey'in bu dönemde yaptığı konuşmalarda biri de tarihimize duyduğu yakın ilgiyi ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. 1950 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçesi görüşüldüğü sırada söz alan İzzettin Bey, harp tarihimizin henüz resmi olarak neşredilemediğine dikkat çekmiş, harp tarihi encümenini arşiv belgelerinin raflarda hazır beklemesine rağmen bunları incelemekte ve neşretmekte başarılı olamadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Harp tarihimizin, Türk Tarih Kurumu ile anlaşarak belgeleriyle beraber oraya devredilmesini ve bir an evvel yazılmasını arzu ettiğini söylemiştir. Ardından askerî müzelerin toplum için önemine değinen Çalışlar, ülkedeki Osmanlı devrinden kalma müzeler ile askerî müzelerin durumunun iyileştirilmesi gerektiğini söyleyerek ayrıca bir İstiklal Harbi müzemizin de bulunması gerektiğini sözlerine eklemiştir. (TBMMZC, Cilt 24. 1950: 599-601). Tarih bilincine sahip olmanın bir toplum için öneminin farkında olan İzzettin Çalışlar, yakın tarihimizin neşredilmesi hususunda gördüğü eksiklikleri açıkça ifade ederek, toplumsal değerlerimizin korunması hususundaki hassasiyetini ortaya koymuştur.

1950 Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Kanunu görüşmelerinde söz alan İzzettin Çalışlar, bu kanun tasarısıyla

Askerî Fabrikaların ticarî bir kurum haline getirildiğini, Milli Savunma Bakanlığında alınarak İşletmeler Bakanlığına verilerek askerî öneminin kaybolduğunu böylelikle sivilleştiğini söylemiştir. Askerî Fabrikaların devlet iktisadî teşekkülü durumuna girmesine karşı olmadığını belirtmek ile birlikte, bu fabrikaların askerî kimliğini bozmak ve Millî Savunma Bakanlığı'ndan ayırmanın oldukça yanlış olduğunu savunmuştur. Bu fabrikaların sivil bir kurum haline dönerse daha çok ticarî işlere girişileceği ve esas görevi olan silah ve mühimmat üretiminden geri kalacağını ifade etmiştir. Ayrıca Hatay milletvekili Gen. Eyüp Durukan Bey'in söz konusu kanun tasarısı başlığının Milli Savunma komisyonu tarafından oy birliği ile kabul edilen şekli ile As- Fa Kurumu olarak kabul edilmesine yönelik verdiği takriri de katıldığını söyleyerek kabulünü rica etmiştir (TBMMZC, Cilt 25. 1950: 176-178). Ancak Eyüp Durukan Bey'in söz konusu takriri yapılan oylama sonucu kabul edilmemiştir (TBMMZC, Cilt 25.1950: 184).

Sonuç

1939 yılında Aydın, 1940-1946 yılları arasında VI. ve VII. dönem Muğla ve 1947'de VIII. dönem Balıkesir milletvekilliği görevini sürdürmüş olan Org. İzzettin Çalışlar, çalışmamızdan da anlaşılacağı üzere ordu içinde yetişmiş olup Türk ordusunun çeşitli mevkilerinde görev almış ve hizmet süresi boyunca aldığı bütün görevleri başarıyla yerine getirmiş vatansever bir asker ve devlet adamıdır. İzzettin Çalışlar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetlerine bakıldığında, askerî konular üzerinde titizlikle durmuş olmasının yanı sıra eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler konularında da vatandaşın hakkını gözetken bir tutum içinde olduğu görülmüştür. Aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev aldığı süre boyunca temsil ettiği Aydın, Muğla ve Balıkesir'i sık sık ziyaret etmiş, bu ziyaretlerinde halkla samimi konuşmalar yapmış ve sorunlarını dinlemiştir. Bölge halkının şikâyet ve ricalarını ise meclise iletmekten geri durmamıştır. İzzettin Çalışlar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev aldığı süre boyunca hiçbir etki altında kalmadan daima kendi inançları ve düşünceleri doğrultusunda hareket ettiği de dikkatlerden kaçmamalıdır. Konuşmaların da Meclise hitap ederken kullandığı dil akıcı, üslubu saygılı ve kibardır ve her kesimden insana hitap

edecek şekildedir. Sözleri bazen tartışmaya sebebiyet verse de Meclisteki milletvekilleri arasında daima saygınlığını korumuştur.

Bu bağlamda İzzettin Çalışlar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmaları incelendiğinde çeşitli kurum ve kuruluşlara ayrılan senelik bütçelerin değerlendirilmesi konusunda da oldukça hassas davrandığını, israfa karşı bir duruş sergilediğini, temsil ettiği bölge halkının çıkarlarını gözeterek yine o bölgelerde yapılan bayındırlık çalışmalarının üstünde sıklıkla durduğunu, yapılan icraatları yer yer eleştirdiği gibi takdir ettiğini de belirtmek gerekir.

Kaynakça

- Aydın, Mehmet Korkud (2019). "Millî Korunma Kanununun Hayata Geçirilişi (1940) Ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.29 S.1, s. 413-428.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), (9 Eylül 1923). 030.10.64.430.6.
- 376 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (22 Kasım 1933). 030.11.1.83.43.2.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (7 Mart 1940). 030.10.76.501.7.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (6 Nisan 1947). 030.10.77.507.19.
- Boratav, Korkut (2005). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bulut, Sedef (2020). "Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Kira Denetimi Meselesi (1940-1960)". *Belgi Dergisi*, C.2 S.20, s. 2627-2656.
- Cumhuriyet (12.08.1941). *Asker Ailelerine Yapılacak Yardım*.
- Cumhuriyet (23.12.1939). *İzzeddin Çalışlar Tekaüd Oldu*.
- Çalışlar, İzzettin (Erişim Tarihi 13.06.2021). "Tercüme-i Hal Varakası",
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZB/ATALAR/TBMM/d06/HT_454_1_6.pdf

- Çalışlar, İzzettin (Erişim Tarihi 13.06.2021). “Seçim Mazbata Varakası”,
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZB ATALAR/TBMM/d07/SM_454_1_7.pf
- Çalışlar, İzzettin (Erişim Tarihi: 13.06.2021). “Seçim Mazbata Varakası”,
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZB ATALAR/TBMM/d08/SM_454_1_8.pf,
- Çalışlar, İzzettin (2009). *Org. İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün Saat Saat İstiklâl Harbi'nde Batı Cephesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çolak, Melek (2001). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla'da Eğitim”. *Muğla Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4, s. 0-0.
- Çufalı, Mustafa (2012). *Türk Parlamento Tarihi TBMM- VIII. Dönem (1946-1950)*. C. 1. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Evsile, Mehmet (2018). “Cumhuriyet Döneminde Bayındırlık Faaliyetleri (1923-1950)”. *History Studies*, C.10, S.4, s. 81-102.
- Kınalı, Gürhan (2009). *Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye Ekonomisi (1946-1950)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Konya, Didem (2013). *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönleriyle Bodrum (1923-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Kazım (1995). *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem (1923-1927)*. C. 3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Süslü, Azmi- Mustafa Balcıoğlu (1999). *Atatürk'ün Silah Arkadaşları- Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayını.
- TBMM Albümü 1920-2010. C.I. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (2. Dönem), (Cilt: 5). (1924).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (6. Dönem), (Cilt: 20). (1941).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (7. Dönem), (Cilt: 9). (1944a).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (7. Dönem), (Cilt:10). (1944b).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (7. Dönem), (Cilt: 12). (1944c)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (7. Dönem), (Cilt: 20). (1945).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (8. Dönem), (Cilt: 5). (1947a).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi(8. Dönem), (Cilt: 6). (1947b).
- 378 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (8. Dönem), (Cilt: 16).(1949a).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (8. Dönem), (Cilt: 19). (1949b).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (8. Dönem), (Cilt: 24). (1950a).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerîdesi (8. Dönem), (Cilt: 25). (1950b).
- Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, (1989). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Ulus (23.12.1945). *Mecliste Bütçe Konuşmaları*.
- Ulus (28.12.1945). *Mecliste Dünkü Bütçe Görüşmeleri*.
- Ulus (17.10.1947). *Mecliste Kira Kanunu Görüşülürken Tartışmalar Oldu*.
- Yürekli, Sıtkı (2012). "20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye Cumhuriyeti'nde Süngercilik ve Sünger İhracatı". *Akdeniz İİBF Dergisi*, C.12, S.24, s. 33-61.